ধ্রুৱক

পঢ়া নহ'ল, পঢ়োৱা নহ'ল আৰু পাণো ৰোৱা নহ'ল, গতিকে আন বহুতো ৰকমৰ চিন্তা কৰোঁতেই স্কুলৰ দিনকেইটা গ'ল। কোৱা বাহুল্য, তাৰ বেছিভাগেই যাক কয় বাজে চিন্তা, আৰু সেইবোৰ কি, কোৱাও বাহুল্য। তথাপি নিতান্ত বাধ্য হৈ আমাৰ মফস্বল চহৰখনৰ সৰু ষ্টেশ্যনটোৰ মাজেৰে ৰে'লৰ আলি পাৰ হৈ স্কুললৈ মেট্রিকলৈকে অহা-যোৱা কৰিলোঁ। আমি গৈ ষ্টেশ্যনটো পোৱাৰ প্ৰায় লগে-লগেই ২ আপ্ গাড়ীখন আহি পায়, আমি অলপ ৰৈ যাত্রীবোৰৰ উঠা-নমা চাওঁ, গাড়ীখন অলপ দেৰিকৈ আহিলে স্কুল পাওঁতে আমাৰো অলপ দেৰি হৈ যায়—আৰু গাড়ীখন প্ৰায়ে দেৰিকৈ আহে। ২ আপ্ গাড়ীখন আহি পোৱাৰ লগে-লগেই ষ্টেশ্যনৰ কিতাপৰ দোকানখনৰ মানুহজনে মান্ধাতাৰ দিনৰ বিবৰ্ণ ছাতি এটা জপাই থৈ দোকানখন খুলি আলোচনীবোৰ সজায়, তাৰপাছত মানুহ এজনে খবৰৰ কাগজৰ বাণ্ডিল এটা দি যায়। বাজে চিন্তাবোৰৰ ভিতৰত এইটোও পায়ে কৰিছোঁ যে আমি সম্ভৱতঃ মানুহজনৰ আকৰ্ষণতেই ষ্টেশ্যনত নোৰোৱাকৈ নোৱাৰোঁ। তেওঁৰ আগমন-নিৰ্গমন আৰু মুখৰ ব্যঞ্জনা (অৰ্থাৎ তাৰ অভাৱ) আমাৰ 'মুখস্থ' হৈ গৈছে। ২ আপ্ গাড়ীখন অহাৰ লগে-লগে তেওঁ দোকানখন খোলে, ১৫ ডাউন গাড়ীখন যোৱাৰ পাছত দোকানখন বন্ধ কৰি ছাতিটো তুলি লৈ চেণ্ডেলজোৰ পিন্ধি বাহিৰ হৈ যায়। দিনৰ পাছত দিন। ক্লাছ ফ'ৰ্, ফাইভ ছিক্স, ছেভেন্, এইট্...

আমি চাই লওঁ, কোনখন আলোচনী আজি নাই, তাৰপাছত গৈ সোধোঁ ঃ "অমুকখন আছে নেকি?"

অভ্যাস। মানুহজনে মূৰ তুলি চায়। সাধাৰণতে তেওঁ টুলখনত বহি চেণ্ডেলজোৰ খুলি সোঁভৰিৰ ওপৰত বাওঁভৰি তুলি আৰামকৈ বহে আৰু সোঁহাতেৰে থুঁতৰিটো ধৰি কপালখন কিঞ্চিৎ কোঁচাই আপাতদৃষ্টিত তলমুৱাকৈ বহি থাকে—কিন্তু তেওঁ আচলতে সমুখলৈহে চায়। একোখন গাড়ী আহি পালে তেওঁ ভৰি আৰু হাত সলনি কৰে। চিগাৰেট নাখায়, নস্য নলয়, পাণো খোৱা নেদেখিলোঁ কেতিয়াও। মুখখন অকণমান, ঈষৎ গৌৰ বৰ্ণ, আৰু আমাৰ এজনৰ মতে 'বৰালি মাছৰদৰে', যদিও নাকৰ তলত সামান্য ক্ষয়-যোৱা টুথব্ৰাচৰদৰে গোঁফৰ আভাস আছে। যুগ-যুগান্তৰ তেওঁ সেই একেটা ধোবাই ধোঁৱা ইস্ত্রি নভগা কামিজ আৰু একেখন পাতল ধুতিকে পিন্ধি থাকে যেন ধাৰণা হয়। কেতিয়াও, অন্য কোনো ৰঙৰ অন্য কোনো বেশত আমি তেওঁক সপোনতো কল্পনা কৰি পোৱা নাই। মাজে-মাজে ধুতিৰ আগটো মাটিত চুচৰি-চুচৰি অলপ ধূলিময় হয়, বৰষুণৰ দিনত অলপ-অলপ বোকাৰ দাগ লাগে। জাৰৰ দিনত এখন এৰী চাদৰৰ তলত বগা কামিজটো ঢাক খায়।

যিহওক, আমি সোধোঁ, "অমুকখন আছে নেকি?"

তেওঁ মূৰ তুলি চায়, থুঁতৰিটো হাতখনেৰে ধৰিয়েই কৰুণভাৱে জোঁকাৰে, সোঁ চকুটো অস্পষ্টভাৱে অলপ জপায়, আৰু কপালৰ কোঁচবোৰ অব্যাহত ৰাখি গভীৰ ট্ৰেজেডীৰ সুৰত আস্তে-আস্তে কয়, "নাই শেষ হৈ গৈছে।" তেওঁৰ ওপৰৰ পাৰিৰ দাঁত এটাৰ খাই যোৱা ক'লা দাগ এটা চকুত পৰে।

আমি কিন্তু নাহাঁহোঁ। আমি 'বাৰু' বুলি গুচি আহোঁ। মাজে-মাজে সন্দেহ হয়, আমি খৰিদ্দাৰ জাতীয় প্ৰাণী নহওঁ বুলি মানুহজনে বাৰু বুজিয়েই নাপায়নে সঁচাকৈ? তেওঁ মনে-মনে হাঁহে নে বিৰক্তই হয় তেওঁৰ মুখৰপৰা ধৰিব নোৱাৰোঁ, কিয়নো তাত কোনো ভাবাৱেগৰ প্ৰতিক্ৰিয়া নাই। মাছৰ আৰু ভাবাৱেগ কি? কেইবাদিনো কাণপাতি শুনিছোঁ, মানুহজনে গুণগুণায় নেকি। নাই! না পাণ, না তামোল, না চিগাৰেট, না নস্য, না গুণগুণনি। তেওঁ খায় নে? শোৱে নে? অবিশ্বাস্য!

আমি স্কুললৈ যাওঁ আৰু 'বেঞ্চিৰ ওপৰত খাৰা' হওঁ বা মজিয়াত আঁঠু কাঢ়োঁ। বাৰটা সোতৰৰ শ্বাটলখন আহি পোৱাৰ শব্দ স্কুলৰপৰাই পাওঁ আৰু জানো যে মানুহজনে এঘণ্টাৰ বাবে দোকানখন বন্ধ কৰি অদৃশ্য হৈছে। প্ৰায় কাঁটাই-কাঁটাই এঘণ্টাৰ পাছত মানুহজনক আকৌ থুঁতৰিত হাত থৈ ভৰিৰ ওপৰত ভৰি তুলি নিৰ্বিকাৰভাৱে উপবিষ্ট দেখা যাব।

আমাৰ অৱশ্যেই তেতিয়া হাতঘড়ী নাছিল, মানুহজনেই আমাৰ ঘড়ী আছিল সন্দেহৰ সময়ত। ২ আপ্, বাৰটা-সোতৰ শাট্‌ল্, ১৫ ডাডন।

মেট্রিকত তিনিবাৰ ফেল কৰাৰ পাছত বেচামাল চিন্তাবোৰে মোটামুটি এটা নিৰ্দিষ্ট ৰূপ পালে ঃ প্ৰথমতঃ, পঢ়া-শুনা কৰি বিশেষ ফয়দা নাই, টকা কামাই কৰাটোহে প্ৰধান কথা। দ্বিতীয়তঃ, টকা কামাই এই গণ্ডগ্ৰামখনত কৰা টান, বাহিৰৰ দুনিয়াৰ

পিনে যাব লাগিব। তৃতীয়তঃ, গতিকে ঘৰৰপৰা পলায়নেই গতি। মনে-মনে হাতত গোলাপফুল আঁকা টিনৰ বাকচ এটা লৈ ষ্টেশ্যন পালোঁগৈ আৰু টিকেট কিনি সতৰ্কভাৱে কপাহৰ বস্তা এদ'মৰ পিছ পিনে গাড়ীৰ বাবে অধৈৰ্য হৈ ৰৈ থাকিলোঁ। সুদীৰ্ঘ, ব্যাকুল প্ৰতীক্ষাৰ শেষত গাড়ীখন আহিল, আৰু মই জাঁপ মাৰি উঠি পৰিলোঁ, লগে-লগেই বাহিৰলৈ চকু পৰিল। 'অভ্যাসৰ নৰ...।' একে জাঁপেই নামি কিতাপৰ দোকানখনলৈ দৌৰি গ'লোঁ আৰু লৰালৰিকৈ সুধিলোঁ, "অমুকখন আছে নেকি?"

তেওঁ মূৰ তুলি চালে, সোঁ চকুটো অস্পষ্টভাৱে জপালে, সোঁহাতেৰে থুঁতৰিটো কৰুণভাৱে লৰালে, কপালৰ কোঁচবোৰ অকণো নসলালে, মুখখন মেলিলে, ওপৰৰ পাৰি দাঁতৰ খাই যোৱা দাঁতটো দেখুৱালে, আৰু লাহে-লাহে গভীৰ ট্ৰেজেডীৰ সুৰত ক'লে, "নাই, শেষ হৈ গৈছে।"

জীৱনত প্ৰথমবাৰলৈ মানুহজনৰ ওপৰত বিৰক্ত হ'লোঁ। এওঁ কাঠৰ নে ৰক্ত-মাংসৰ? স্পষ্ট দেখিছে—সৰু ষ্টেশ্যন—মই গাড়ীৰপৰা নামি আহিছোঁ, মই ক'ৰবালৈ যাব ওলাইছোঁ, অথচ মুখত সামান্যতম পৰিৱৰ্তন যদি আছে! হয়তো আজিও অন্য দিনৰদৰে মনে-মনে হাঁহিছে, ভাবিছে, "মতলবী ল'ৰা, ইয়াৰ্কি পাইছে!" বাৰু দেখিম, মই ভাবিলোঁ। যেতিয়া জেপত নোটৰ বান্দিল ঠাহ খুৱাই এদিন তোমাৰ সমুখত প্ৰথম শ্ৰেণীৰ ডাব্বাৰপৰা নামিম, তেতিয়া সুধিম তোমাক এনে এখন আলোচনীৰ কথা, যিখন শেষ হৈ যোৱা নাই। তোমাৰ মুখখন তেতিয়া কি হয় দেখিম!

এইটো মনত নেখেলালে যে মানুহজন তাত মোৰ কাৰণে টুলখনত বহি ৰৈ নাথাকিবও পাৰে। সেইটো অভাবনীয়। গাৰ্ডে হুইচ্‌ল দিলে আৰু সেউজীয়া নিচান জোঁকাৰিলে, মই দৌৰ মাৰি ডাব্বাত জঁপিয়াই উঠিলোঁ। লাহে-লাহে সৰু হৈ-হৈ মানুহজন অৱশেষত অদৃশ্য হৈ গ'ল, ভৰিৰ ওপৰত ভৰি তুলি আপাতদৃষ্টিত নতমুখ, কুঞ্চিত কপাল, টুথব্ৰাচ গোঁফ।

গাড়ীয়ে বহুদূৰ লৈ গ'ল, বহু ষ্টেশ্যনত নমাই দিলে, বহু ৰকমৰ মানুহৰ মাজত। স্কুলত ব্যাখ্যা কৰিবলৈ নকল মৰা কবিতাটোৰ শাৰী চলন্ত গাড়ীৰ আৱাজৰ মাজে-মাজে কেতিয়াবা মনত পৰিল, "পল পল দণ্ড কৰি, সময় গৈছে উৰি, পাখিলগা কাঁড়ৰ নিচিনা অবিৰাম", আৰু ময়ো পাখিলগা কাঁড়ৰ(বা পঘাছিগা গৰুৰ)দৰে গৈয়েই থাকিলোঁ, কলিকতা, দিল্লী, বোম্বাই, মোগলচৰাই। কলিকতাত ব্যোমকেশ ৰায় দস্তিদাৰ বুলি এটি চৰিত্ৰৰ লগত চক্ৰবেড়িয়া ৰ'ড নৰ্থত কিছুদিন পাছত এখন অসমীয়া এৰী-মুগা-পাটৰ সৰবৰাহ খুলি বহিলোঁ, পাইকাৰী আৰু খুচুৰা। এবছৰ পাছত ব্যোমকেশ ব্যোমত বিলীন হৈ গ'ল কেশবাকচটোৰ লগত। মইও কলিকতা এৰি মনে মনে ফৰাক্কাবাদ পালোঁগৈ। ব্যৱসায়-উদ্যোগ তাৰপাছত কমি আহিল, নানা ৰকম এজেন্সি আৰু চাকৰিৰেই পলপল দণ্ড কৰি বছৰৰ পাছত বছৰ উৰি গ'ল, মানুহ চিনিব ধৰিলোঁ। ক্ৰমাৎ বিশ্বাস দৃঢ় হৈ আহিল যে ধূৰ্ত বুলি কিবা জন্তু যদি আছে, তেন্তে মানুহেই। আৰ-এম-এছৰ চৰ্টাৰ হৈ কিছুদিন চিন্দ্ৰিকোট-দিল্লী লাইনৰ ৰে'লত অহা-যোৱা কৰিলোঁ। লগৰ চৰ্টাৰ এজন ডেকা ল'ৰা আছিল, মোটা কাঁচৰ চছমাৰ তলত তেওঁৰ বহি যোৱা চকু। তেওঁ বহুত কিতাপ-পত্ৰ পঢ়ে। তেওঁ ক'লে, "জগৎ পৰিৱৰ্তনশীল, কিন্তু নিজৰ দেশৰদৰে দেশ নাই, আপুনি ঘৰলৈ যাওক।" মই ক'লোঁ যে এবাৰ আগ্ৰাত এজন অসমীয়া ল'ৰাৰ লগত দেখা হৈছিল হঠাৎ, তাজমহল চাবলৈ গৈ, তেওঁলোকৰ লগত সেইবাৰ আগ্ৰাত বিহু পাতিলোঁ—সেই সময়ত মই নতুন এবিধ যোগান ব্যৱসায় আৰম্ভ কৰিছোঁ, বিহুৰ উৎসৱত 'আবকাৰী' বস্তু-বাহানিৰ যোগান ময়েই দিলোঁ—তাত মোৰ চহৰৰ মানুহ এজন লগ পালোঁ, খবৰ-বাতৰি পালোঁ, ঘৰৰ আৰু দেশৰ বহু পৰিৱৰ্তন হৈছে, পুনৰ নিজক খাপ খুৱাই লোৱা টান হ'ব, তেতিয়াই ঘৰলৈ যোৱাৰ কোনো ইচ্ছা নাই। অধ্যয়নপুষ্ট ডেকাজনে ক'লে, "আপুনি গ্ৰীক দৰ্শনৰ বিষয়ে জানেনে?" মই ক'লোঁ, "হে! হে!" তেওঁ ক'লে, "অমুকে কৈছে, সকলো প্ৰবহমান, কোনো বস্তুৱেই একেদৰে নাথাকে, এইটো স্বীকাৰ নকৰা বেকুবৰ কাম হ'ব। কিন্তু অমুকে ক'তো কোৱা নাই যে সেইবুলি নিজৰ ঘৰৰপৰা পলাই থাকিব লাগিব।" যুক্তিটো মোৰ মামুলী যেন লাগিল, কিন্তু গ্ৰীক দাৰ্শনিকৰ লগত হাম্‌লা নকৰাই উচিত হ'ব বুলি ঠিক কৰি দিল্লী পালোঁগৈ। ৰুছিয়াই যিদিনা স্পুটনিক উৰালে সেইদিনা মই চাঁদনী চৌকৰ 'ইনসানিয়াৎ' ৰেস্তোঁৰাৰ জগদ্বিখ্যাত শামী কাবাব প্ৰথম বাৰৰ কাৰণে চাকি চাইছোঁ। স্পুট্‌নিকৰ কাণ্ডটোৱে মোক বিচলিত নকৰিলে, মই মাথোঁ বুজিলোঁ যে কাবাবটো বেয়া নহয় সঁচাকৈয়ে, আৰু যন্ত্ৰবিজ্ঞান বহুখিনি আগবাঢ়িছে। সমুখৰ চকীত বহি কাষত এক স্তূপ পৰটা লৈ এজন বৃহদাকাৰ পাঠানে এটা বন্দুকৰ নলী পৰিষ্কাৰ কৰিছিল, মই সংক্ষিপ্ত মন্তব্য কৰিলোঁ যে ৰুছিয়াই এক 'খেল্' দেখালে। (বয়স বাঢ়িলে জ্ঞান বাঢ়ে—এইটোও বোধকৰোঁ 'অমুক' দাৰ্শনিকেই কৈছিল, বা অন্য কোনোবাই—বাজে কথা কম কয়, সাৰ কথা কয়, শব্দ কম ব্যৱহাৰ কৰে—পৰিৱৰ্তনৰ চিন!) পাঠানজনৰো বয়স হৈছে, তেওঁ নীৰৱে মূৰ দুপিয়াই সন্মতি জনালে, আৰু পুনৰ বন্দুক পৰিষ্কাৰ কৰাত মন দিলে, আৰু সন্দেহৰ দৃষ্টিৰে মাজে-মাজে মোলৈ চালে। তেওঁক মই 'খান চাহেব' বুলি মাতিব আৰম্ভ কৰিলোঁ, আৰু দিল্লীত মোৰ আৰ্থিক উন্নতি হ'ব ধৰিলে। কিয়নো, মইও ইতিমধ্যে ধূৰ্তালি শিকিছোঁ যথেষ্ট, কিন্তু মই বোধহয় কিছু মাত্ৰা চেৰাই গ'লোঁ। কাৰণ ছমাহৰ পাছত খান চাহেবে বন্দুকটো মোলৈ টোঁৱাই দৈত্যাকাৰ শৰীৰটোৰে মোৰ সমুখত থিয় হ'ল। দিল্লী এৰিলোঁ।

ইত্যাদি নানা অভিজ্ঞতাৰে পূৰঠ হৈ পৰিলোঁ। বোম্বাইৰ কোলাবাৰ হাজোতত এনিশা। সমষ্টিপুৰৰ ষ্টেশ্যন-পুলিচৰ হাতত এদিন। কুতুবমিনাৰ, দিৱান-ই-খাচ্। বুদ্ধগয়া আৰু কাশীৰ গলি দেখিলোঁ। লক্ষ্ণৌত এনিশা গাড়ীৰ পৰ্দাৰ আঁৰত বহি মই শুনিলোঁ বাহিৰত ৰাস্তাত ঘোঁৰাৰ কদমৰ আৱাজ আৰু ভিতৰত মোৰ কাণত কাৰ 'দিল'ৰ পয়গাম। কিশানগঞ্জত সেই জাতীয় এটা ঘটনাতে এটা ৰাস্তাত এটা সৰু-সুৰা দাংগা হৈ গ'ল। সময় বৈ গ'ল, বা উৰি গ'ল, পাখিলগা কাঁড়ৰ বেগত, বা ৰে'লগাড়ীৰ বেগত, বা এক্কাগাড়ীৰ বেগত। ধুমধাম আণৱিক, পৰমাণৱিক আৰু উদজান বোমা ফুটিব ধৰিলে চাৰিওপিনে, আজি শুনিলোঁ বৰ্ধমানত এগৰাকী তিৰোতাই একেলগে সাতটা সন্তান জন্ম দিলে, কালি শুনিলোঁ 'ৰাজনৈতিক বা-মাৰলীত অমুক ৰাষ্ট্ৰ মুমূৰ্ষু,

নানান সমস্যা, ৰক্তবীজৰ দৰে জনসংখ্যা, আৰু মোৰ জেপত সঁচাকৈয়ে নোটৰ বান্দিলে ঠাঁহ খাই ধৰিলে। কাশ্মীৰলৈ গৈ লে'কত নৌকাত ঘূৰিলোঁ, নিউম'নিয়া হ'ল—আৰু অৱশেষত ঘৰৰ ল'ৰা ঘৰলৈ গুচি আহিলোঁ।

ৰে'লখন ষ্টেশ্যনত সোমোৱাৰ লগে-লগে খিৰিকিৰে লক্ষ্য কৰিলোঁ, আমাৰ পুৰণি স্কুলখনৰ ঠাইত এটা ওখ দালান। প্লেটফৰ্মখন ডাঙৰ হৈছে। মানুহবোৰে প্লেটফৰ্ম-টিকেট দেখুৱাইহে ভিতৰ সোমাইছে। ষ্টেশ্যনতো নিয়ন লাইট লগোৱা হৈছে। মানুহবোৰো একেবাৰে আচহুৱা-আচহুৱা। বুজিলোঁ, আমাৰ চহৰখনো 'প্ৰবহমান', বিৰাট পৰিৱৰ্তন হৈছে, এৰা দুনিয়াৰ সকলো বস্তুৰে বিৰাট পৰিৱৰ্তন হৈছে।

টিকেটটো দি বাহিৰ হৈ যাব খুজি ৰৈ গ'লোঁ। অকস্মাৎ ধাৰণা হ'ল, যোৱাকালি ষ্টেশ্যনটো এৰি গৈছিলোঁ স্কুলৰপৰা উভতি যাওঁতে, আজি আকৌ আহিছোঁ। কিতাপৰ দোকানখনত—দোকানখন কিছু আধুনিক হৈছে—টুল এখনৰ ওপৰত বহি ভৰিত ভৰি তুলি...

(মৎস্যাদিৰ গঠনাকৃতিৰ ক্ৰমপৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে মই বিন্দুমাত্ৰ নাজানো। কিন্তু অনুমান কৰিব পাৰিলোঁ যে বৰালি মাছৰ গঢ়ৰ পৰিৱৰ্তনৰ হাৰ মন্থৰ, অতি মন্থৰ...)।

যাবৰ দিনাৰ প্ৰতিজ্ঞাটো মোৰ মনত নপৰিল। "অভ্যাসৰ নৰ...।" মই চালোঁ, কোনখন আলোচনী নাই, তাৰপাছত সুধিলোঁ, "অমুকখন আছে নেকি?"

তেওঁ মূৰ তুলি চালে, সোঁ চকুটো অস্পষ্টভাৱে জপালে, সোঁহাতেৰে থুঁতৰিটো কৰুণভাৱে লৰালে, কপালৰ কোঁচবোৰ অকণো নসলালে, মুখখন মেলিলে, ওপৰৰ পাৰি দাঁতৰ খাই যোৱা দাঁতটো দেখুৱালে, আৰু লাহে-লাহে গভীৰ ট্ৰেজেডীৰ সুৰত ক'লে, "নাই শেষ।"

তেওঁ দুটা শব্দ কম কৈছে!